

Ylöjärvi Manninsaari Ranta-asemakaavan suunnittelualueen kansantarinan selvittäminen 2020

Timo Jussila

Tilaja: Tapio Teuho

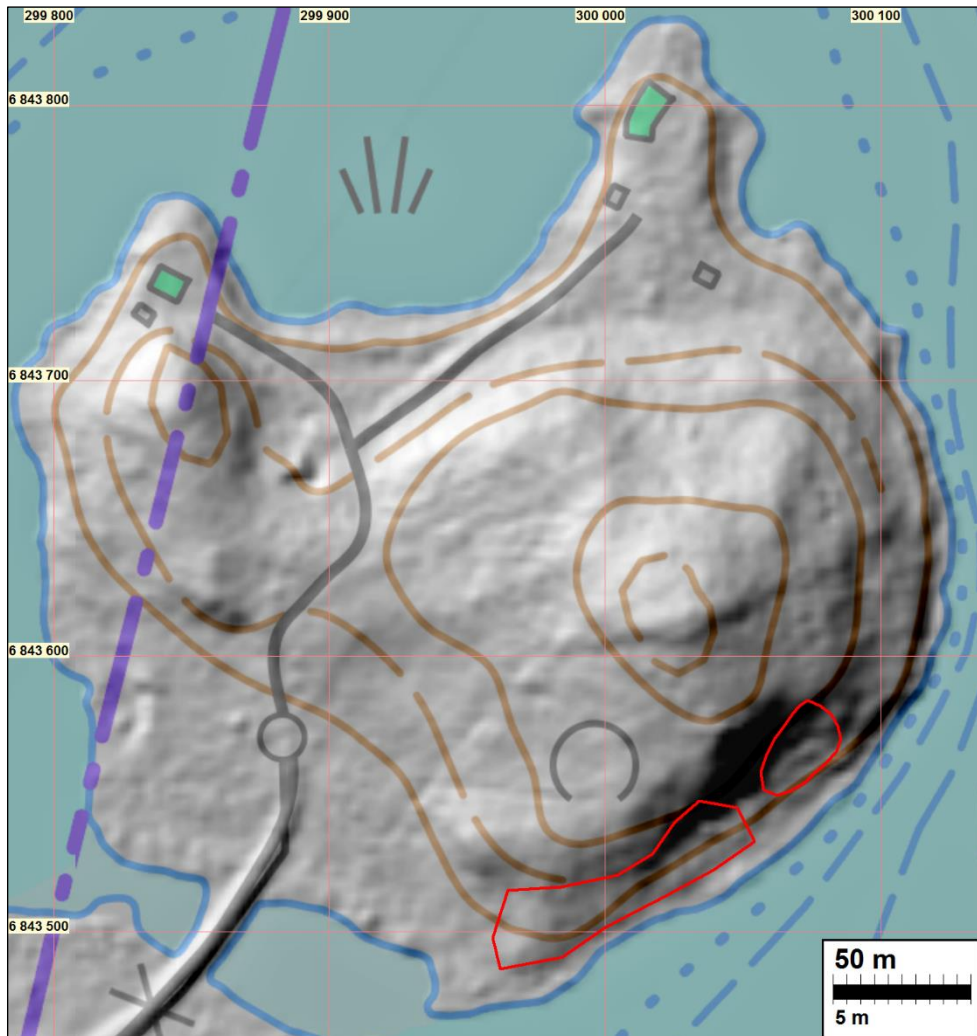
Kansikuva: Manninsaari lounaasta. Kuva Google.

Manninsaari

Ylöjärven Manninsaareen on tekeillä ranta-asemakaava. Yhtenä kaavaselvityksenä saarella tehtiin arkeologinen tarkkuusinventointi toukokuussa v. 2013, Pirkanmaan maakuntamuseon tuolloin hankkeesta antaman lausunnon edellyttämänä. Aiemmin saarella on inventoinut Maarit Suni v. 1975, jolloin saaren kaakkoisrannalta löytyi kivistinen asuinpaikka (mj tunnus: 932010004).

Vuoden [2013 tarkkuusinventoinnissa](#) (Hannu Poutiainen ja Jasse Tiilikkala, Mikroliitti Oy) koko saari tarkastettiin silmänvaraisesti ja saaren eteläosassa tehtiin varsin laaja ja suhteellisen tiheä koekuopitus. Saaren kaakkoisosasta löytyi ennestään havaitsematon kivistinen asuinpaikka, aiemmin tiedetyn koillispuolelta. V. 2013 todettiin ennestään tunnetun kivistisen asuinpaikan rajaus huonoksi koska se sisälsi vesijätön ja vesialuetta, jossa asuinpaikkaa ei voi olla. Tunnetun muinaisjäännöksen alueella ei havaittu mitään pinnallisia merkkejä esihistoriallisesta asuinpaikasta.

V. 2013 tarkkuusinventointia ja sen tuloksia ei ole merkitty muinaisjäännösrekisteriin (katsottu 3.2.2020). V. 2013 havaittu kivistinen asuinpaikka ei siis ole rekisterissä.

Manninsaari. Kivistinen asuinpaikka 932010004 on laajempi lounaisempi punainen rajaus ja v. 2013 havaittu paikka koillisempi punainen rajaus.

Selvitys 2020

Marraskuun 5. 2019 Pirkanmaan maakuntamuseo, Kirsi Luoto, antoi kaavahankkeesta sähköpostitse lausunnon:

”Selvitin Manninsaareen ja isovihaan liittyvää tarinaperinnettä. Teoksessa ”Viljakkala - pitäjä Pirkanmaalla” (Koskimies Jussi & Sinisalo Hannu 1973) sivulla 97 kerrotaan tarinasta, jonka mukaan Sonnun ja Harhalan kyläläisiä oli isovihan aikaan paennut Manninsaareen ja kasakat olisivat yrittäneet hyökätä salmen yli. Kyläläiset olisivat surmanneet venäläiset viimeiseen mieheen. Teoksessa ei mainittu, mihin vainajat olisi haudattu.

SKS:n arkistossa (Kirjallisuuden ja kulttuurihistorian aineistojen yleisluettelo/Henkilöarkistot/E.N. Karhiston arkisto) säilytetään Eevi Nikolai Karhiston arkistoitua kirjallista aineistoa. Tarkempi Manninsaarta koskeva tarinaperinne voi olla selvitettävissä tämän arkistoaineiston avulla.

Manninsaaren ranta-asemakaavahankkeeseen liittyen tulisi tämä esille tullut uusi tieto pyrkiä selvittämään kaavaprosessin yhteydessä. Käytännössä tämä tarkoittaa arkeologisen inventoinnin täydentämistä E.N. Karhiston SKS:n arkistossa sijaitsevia kirjoituksia koskevalla arkistoinventoinnilla ja tarvittaessa maastotarkastuksella, mikäli se arkistoaineiston perusteella on tarpeen. Maastotarkastuksen yhteydessä tulee tarkastaa myös Tapani Ekstamin ilmoittamat ja Manninsaarella sijaitsevat kummut (5-6 kpl), mikäli ne ovat kaava-alueella.”

Maan omistaja Mika Leivo tilasi allekirjoittaneelta maakuntamuseon edellyttämän lisäselvityksen. Selvitettävä kysymys, arkistotutkimus, on historia- tai kansatieteellinen ja siten tämä selvitys on erillinen, eikä aiemman arkeologisen tutkimuksen jatko. SKS:n arkistossa materiaalia keräsi ja tutki Juuso Koskinen tammikuun lopulla 2020 yhden päivän ajan.

Alueella havaituista kummuista voin todeta sen, että v. 2013 tarkkuusinventoinnissa kumpuja ei havaittu tai jos ilmoituksessa tarkoitettuja kumpuja havaittiin, ne katsottiin merkityksettömiksi tms., sellaisiksi rakenteiksi tai pinnanmuodoiksi joita ei tuolloin ammatillisesti noteerattu mitenkään. Lienee mahdollista sekin, että kumpuja on voitu tehdä eri syistä, kuten metsänhoidon tai tienparannuksen tms. seurauksena, inventoinnin jälkeenkin.

SKS:n arkistossa tutkittiin E.N. Karhiston (1890 - 1943) perinneaineistoja (SKS KRA. E.N. Karhiso 1-283. 1936-1937). E.N. Karhiso tuli tunnetuksi kansanperinteen kerääjänä. Hän asui osan elämästään Ylöjärvellä. Arkistosta katsottiin Hämeenkyröön ja Viljakkalaan liittyvää materiaalia. Yhden päivän aikana ei koko arkistomateriaalia voitu perusteellisesti käydä läpi ja lukea, mutta uskoakseni keskeinen Manninsaareen liittyvä materiaali saatiin esille ja tutkittua.

Teoksessa Viljakkala – pitäjä Pirkanmaalla (Koskimies ja Sinisalo, 1973) sivulla 97 kerrotaan v. 1713 - 1718 tapahtumista:

”Tarinan mukaan Sonnun ja Harhalan kyläläisiä oli paennut Manninsaareen, mutta kasakat olivat yrittäneet hyökätä salmen yli. Kyläläisillä oli kuitenkin sen verran aseita, että heidän kerrotaan surmanneen venäläiset niin, ettei edes sananviejää jäänyt”.

E.N. Karhiston kokoelmasta (VI:o, n. 500 s, KL.A.8674 [A1343] ja Kyrön kirja [Paikallishistoria] 1937. Folio n. 300 l. KL.A.8673 [kansio 1]) löytyi pari kohtaa missä mainitaan Manninsaari:

Osassa II s. 3 kuvaillaan perimätietoa Kustaa II Aadolfin aikaisesta varustuksesta, Kyrön skanssista. Siihen kirjoitetun mukaan se *”on tieteellisesti osoitettu samaksi kuin Kantin talo Karvialla”*, mutta että kansantarut kertovat toista. Niissä kerrotaan että Skanssi olisi sijainnut Järvenkylässä, Nuutin ja Mannamäen tienoilla ja että Kostunsaari olisi ollut skanssin hevoshakana. Edelleen kyseisessä kirjoituksessa kerrotaan *”Niinpä tiedetään Kyrön-Skanssin sotilaita tai muita haudatun Kyröselän saariin kuten Kostun saareen ja Manninsaareen., jossa viimeksimainitussa haudat vieläkin tunnetaan.”* Kostunsaari on nykyinen Isosaari Kostulan itäpuolella.

Osassa IX sivulla 11 kerrotaan: ”Peltoonkulmalaisten vainojen aikaisia pakopaikkoja oli Sonnunkylän Manninsaarella, jonka Salmen varrella pakolaiset taistelivat ryssiä vastaan Isonvihan aikana, lyöden ryssät”

Manninsaareen on siis jonkun kertoman mukaan haudattu oletettavasti 1600-luvulla Kyrön-Skanssin sotilaita ja ”muita” ihmisiä. Herää kysymys että miksi ihmisiä on haudattu saareen eikä kirkkomaahan tai sinne missä ovat kuolleet. Kyseessä täytyisi olla sen lajin rikolliset joita ei saanut kirkkomaahan haudata. Keitä he olisivat olleet? Miksi heidät olisi kuljetettu ties mistä kaukaa saariin haudattavaksi? Kun yleinen tapa on käsittääkseni ollut että pyöveli heidät - joita ei voi kirkkomaahan laittaa - kuoppaa lähisuohon tai hieman syrjemmälle, jos siis sellaiset henkilöt on laillisesti mestattu tai luontaisesti kuolleet. Kertomus ei vaikuta uskottavalta. Manninsaarella olisi siis kuitenkin vielä 1930 luvulla tiedetty hautapaikoista. Lähteestä ei kuitenkaan selviä tarkemmin että kuka tietää ja että missä haudat olisivat.

Kertomus isonvihan aikaisesta taistelusta jossa Manninsaaren salmessa paikalliset siviilit olisivat yllättäneet ja voittaneet kasakat, karaistuneet ammattisotilaat, ei ole uskottava. Jos niin on kuitenkin käynyt (esim. muutama kasakka vastaan lukuisat kyläläiset), niin olisiko kasakoita vauduttu kunnolla hautaamaan vaiko jätetty veden vietäväksi tai sotkettu rantasuohon?

Kansantarinoissa mainitut Manninsaarella mahdollisesti olevat 1600 - 1700 luvun alun hautaukset tuskin löytyvät arkeologin tarkastuksessa. Saarihan on jo kertaalleen tarkastettu - tarkkuusinventoitu. Mahdollisten hautojen etsimistä varten olisi tehtävä laajempi tutkimus. Saaren eteläosa on ollut 1800 luvulta alkaen asuttua ja viljeltyä. Saaren pohjois-koillisosassa metsä on hakattu ja maasto on ollut avoimena ja maapohja aurattuna silloin kun alue v. 2013 tarkastettiin. Suurin osa saaren pintamaaperästä on siis myllätty ja mahdolliset maanpinnalta silmin erotettavat hautapainanteet on mahdollisesti hävitetty. Saattaa hyvinkin olla, että haudoista ei ole jäljellä mitään maan päälle näkyvää vihjettä johon etsintää voisi rajoittaa ja kohdentaa. Metsänaurauksen tuloksena alueella on lukuisia siinä syntyneitä kuopanteita myöhemmän historiallisen ajan toiminnassa syntyneiden kuopanteiden ohella. Saari olisi siksi tutkittava liki kokonaisuudessaan - vesijättö ja ehkä jyrkät rinteet pois lukien – sellaisilla menetelmillä, joilla mahdollisen haudan voisi todeta.

Maatutkaus voisi olla yksi menetelmä, mutta sillä ei saada yksiselitteistä tulosta eikä sillä välttämättä voida erottaa vanhaa yksittäishautaa lainkaan. Tutkaus ei myöskään sovellu näin laajalle, pusikkoiselle, metsäiselle ja epätasaiselle alueelle. Varmempi menetelmä olisi tiheä koekuopitus tai maakairaus, mutta yksittäishaudat voivat siltäkin menetelmällä jäädä helposti havaitsematta, ellei kuoppa/kairausverkko ole hyvin tiheä. Varmin menetelmä olisi alueen liki täydellinen auki-kaivaminen koneellisesti. Se tuskin on käytännössä mahdollista.

Käytettävissä olevilla tiedoilla mahdollisten hautojen etsiminen vaatisi siis vähintäänkin useiden viikkojen ja monen henkilön maastotyön, eikä sen tulos siltikään olisi luotettava. En siis suosittele enkä pidä järkevänä saaren uusintatarkastusta enkä myöskään erityistä hautojenetsimistutkimusta, ellei hautauksista saada tarkempaa tietoa jolla tutkittava alue, josta hautoja etsittäisiin, voitaisiin rajata huomattavasti suppeammaksi – muutamaksi aariksi.

Kansanperinnearkiston ja SKS:n arkiston jatkotutkimus saattaisi ehkä tuoda jotain lisätietoa Manninsaaren hautatarinoin. Kysymys sinänsä on mielenkiintoinen, mutta niin laaja arkistotutkimus, hautojen maastoetsinnästä puhumattakaan, kaavoittajan kustannuksella ei käsittääkseni ole kohtuullista ja se olisi myös paljon enemmän kuin Maankäyttö- ja rakennuslain tarkoittama riittävä ranta-asemakaavan selvitystyö. Jos niin ei kuitenkaan ole, olisi vastaava tutkimus siinä tapauksessa syytä tehdä myös em. Kostun- eli Isosaarella.

Maassamme on liki joka kunnassa saaria tai muita alueita, jossa kerrotaan kasakoita tapetun tai haudatun. Tiedossani ei ole että vastaavia kansantarinoihin perustuvia arkeologisia tutkimuksia ja tämän kaltaisia selvityksiä olisi tehty muualla maassamme kaavoituksen yhteydessä, kaavoittajan kustantaman kaavaselvityksen osana. Yksittäisiä ja tarkoin ennalta tiedettyjä ”ryssänhautoja” ja muita suppealta alalta paikannettavissa olevia hautapaikkoja (kuten tilapäishaudat ja nälkään kuolleiden haudat) on kyllä maastossa tutkittu inventoinneissa. ”Ryssänhaudoista” ei tietämäni mukaan ole kuitenkaan hautauksia tavattu.

3.2.2020

Timo Jussila
Mikroliitti Oy